

ЎҚУВЧИЛАР ҲУҚУҚБУЗАРЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК ПРИНЦИПЛАРИ

Муҳсинжон Муқимжонович Отабоев

Кўкон давлат педагогика институти ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада ўқувчилар ҳуқуқбузарлигини олдини олишнинг методологик принциплари, тарбия жараёнига таъсир қилувчи омиллар, тарбия ёндашувлари, хусусан, тарбия муаммосига комплекс ёндашувнинг афзалликлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: тарбия, тарбия принциплари, тарбияга комплекс ёндашув.

Жамият ривожланишининг жорий ва истиқбол эҳтиёжларини илмий асосда белгилаш, қонун устуворлиги принципларини изчил амалга ошириш ва ривожлантириш, уларни жамият ҳаётининг мустаҳкам негизларига айлантиришнинг муҳим тадбирларини ишлаб чиқиш бугунги кун педагогикасининг энг долзарб масалаларидан биридир.

Жамиятда қонунчиликни мустаҳкамлаш, унинг кафолатлари тўғрисидаги дастурий талабларни турмушга татбиқ этиш демократик тамойилларни мустаҳкамлаш ҳамда амалга оширилаётган туб ислохотларни муваффақиятли амалга оширишнинг ҳал қилувчи шартларидан биридир. Шу маънода мамлакатимизда ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш масалаларига доимо эътибор бериб келинмоқда. Бу жараён миллий қонунчилик базасини такомиллаштиришда, жамиятда жамоатчилик тартибини муҳофаза қилиш, ҳуқуқбузарликларга қарши курашда жамоатчилик назоратини кучайтириш каби масалаларда намоён бўлмоқда.

Мамлакатимиз шароитида ҳуқуқбузарликка қарши кураш давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг вазифалари билан чекланган шунчаки мақсад эмас. Бу жамиятда фаровон ва тинч турмуш тарзини қарор топтиришнинг комплекс вазифаларини ҳал қилишнинг воситаларидан биридир. Зеро, “Турмушнинг кундалик маромига инсонга ва унинг бошқа инсонларга муносабатига бир эмас, балки бир-бири билан боғлиқ бўлган кўпдан-кўп аниқ омиллар ва шарт-шароитлар таъсир кўрсатади. Хулқ-атворга алоқадор ҳар бир ҳодиса одатда бир эмас, балки кўпдан-кўп ижтимоий нормалар билан боғлиқдир”¹.

¹ В.Н.Кудрявцев. Социалистический аспект преступления. Вопросы с

Қонунчиликка мувофиқ мамлакатимизда ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда. Ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиши ижтимоий омиллар комплекси билан олдиндан белгиланади. Бу ҳол ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ишларини ташкил этишга принципиал ёндашишни талаб қилади.

Хулқ-атвориға қараганда ҳуқуқбузарликка мойил ўқувчиларни назорат қилиб бориш ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимнинг энг муҳим элементларидан биридир. У ҳуқуқбузарликнинг аниқ фактларига ёки бошқа ижтимоий қилмишларга тезда муносабат билдириш билан бевосита боғлиқдир. Ҳуқуқбузарлик содир этган ёшларга нисбатан қўлланиладиган қонунда кўзда тутилган таъсир чоралари, уларни қайта тарбиялаш тадбирлари шулар жумласидандир.

Ижтимоий профилактика миллий тарбия тизимининг таркибий қисми бўлиб, таълим муассасалари ички ишлар органлари билан биргаликда тарбиявий-ҳуқуқий ишларда тўла иштирок этадилар.

Вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлигининг олдини олиш масаласи ҳамisha давлат аҳамиятига эга жиддий масалалардан бўлиб келган. Ўсмирлар ва ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар муаммосига эътибор берилиши бу мамлакатимизда бу борада борадаги ҳодисаларнинг кўплигини англатмайди. Статистик маълумотлар уларнинг камайиш тенденциясини кўрсатмоқда. Аммо ҳар қандай ҳуқуқбузарлик замирида муайян ёшнинг тақдири, унинг мафкуравий, меҳнат ва ахлоқий тарбиясидаги нуқсон ётади.

Жамиятимизда ёшларга мамлакатимизнинг келажаги сифатида қаралади. Келгусида қонунчиликнинг ва ҳуқуқ-тартиботнинг аҳволи бугунги кунда ёш авлодни тарбиялаш қандай йўлга қўйилганига, ёш авлодга қандай ижтимоий ва ахлоқий фазилатлар сингдирилишига ҳал қилувчи даражада боғлиқдир. Бироқ ёшларнинг бир қисмида турмушга фақат истеъмомчилик назари билан қараш, меҳнатга, бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва кадр-қийматига нигилистик муносабатда бўлиш устун туради. Ёшлар ҳуқуқий онгининг ўсганлиги ва ижтимоий фаоллиги, уларнинг ҳуқуқбузарликларга нисбатан тоқатсизлик кўникмаларини шакллантириш ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини янада фаоллаштириш учун реал имкониятлар яратади.

Умуман, вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш муаммосини ҳал қилишда фан ва техника ютуқларидан фойдаланиш энг муҳим омиллардан ҳисобланади. Зеро жамият тарихи бошдан-оёқ шахсларнинг ҳаракатларидан иборат бўлиб, ижтимоий

фанларнинг вазифаси мазкур ҳаракатларнинг моҳиятини тушунтиришга йўналтирилади.

Инсониятнинг тадрижий тараққиёти, фан ва техника соҳасида эришилаётган ютуқлар жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларнинг табиатига ҳам таъсир кўрсатмоқда. Жиноятчиликнинг объектив ва субъектив сабаблари бир қатор ижтимоий фанлар: фалсафа, социология, психология, ҳуқуқшунослик, педагогика фанлари вакиллари томонидан комплекс равишда ва чуқур тадқиқ этилиши керак.

Жиноятчиликни олдини олишнинг илмий асосларини ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб педагогик муаммоларидан ҳисобланади. Республикамиз Конституцияси фуқароларга қонунларга риоя қилиш, давлат ва жамоат мулкани асарб-авайлаш, табиий бойликлардан тежаб-тергаб фойдаланиш, бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳурмат қилиш, қонун ва жамият манфаатларига зид ножўя хатти-ҳаракатларга мурасасиз бўлишни, жамоат тартибини муҳофаза қилишга ҳар томонлама кўмаклашишни юклайди. Зеро, жиноятчилик ва бошқа ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг жамиятимизда амалда бўлган тизими ана шу конституцион қоидаларни рўёбга чиқаришнинг энг муҳим шarti ва таркибий қисмидир.

Мазкур муаммонинг педагогик-психологик жиҳатига келганда, бизнинг назаримизда, бу соҳада жиддий камчиликлар мавжудлиги кўзга ташланади. Ҳолбуки, ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш муаммоларини ҳал этишда педагогиканинг роли муттасил ортиб бормоқда. Жумладан, психолог ва педагог олимлар вояга етмаганларнинг ҳуқуққа зид хулқ-атворининг олдини олиш масалаларини тадқиқ этишга, ўз вақтида на оила, на мактаб ва на жамоатчилик эплай олмаган тарбияси оғир ўсмирларни қайта тарбиялаш муаммоларига эътиборни кучайтиришлари зарур. Ҳуқуқбузар ўсмирлар билан шуғулланадиган ички ишлар органлари уларнинг онги ва хулқ-атворини жамият учун матлуб бир йўналишда қайта қуришлари керак. Лекин бунинг учун улар педагогик таъсирнинг етарлича самарали воситалари билан қуролланган бўлишлари керак. Нафақат улар, балки вояга етмаганларни тарбиялашга ва хусусан уларни қайта тарбиялашда қатнашишга алоқадор ташкилотлар ва муассасаларнинг барча ходимлари ҳам ана шу воситалар билан қуролланишлари лозим.

Тарбияси оғир ўсмирлар билан амалий ва илмий тадқиқот иши олиб боришнинг кўп йиллик тажрибаси ҳамда вояга етмаган ҳуқуқбузарлар билан шуғулланадиган муассасалар (вояга етмаган ишлари комиссиялари, профилактика инспекторлари,

умумтаълим мактаблари, касб-хунар таълим муассасалари, тарбия-меҳнат колониялари) иши тизимини қатор йиллар давомида ўрганиб чиқиш шундай хулосага олиб келадики, педагогик жиҳатдан қаровсиз қолган ўқувчиларни ҳамда вояга етмаган ҳуқуқбузарларни тарбиялашга комплекс ёндашиш барча ўқувчиларни тарбиялашга бўлган комплекс ёндашишдан анча фарқ қилади. Агар хулқ-атвори яхши бўлган ўқувчилар учун комплекс илмий тавсияларни педагогика ва психология фанларининг вакиллари ишлаб чиқиши мумкин бўлса, вояга етмаган ҳуқуқбузарларни қайта тарбиялаш дастурларини тузиш турли фан вакиллари катнашишини талаб қилади. Шу билан бирга педагогика фани олдида вояга етмаган ўртасида ҳуқуқбузарларликларнинг олдини олишга комплекс ёндашиш асосларини ишлаб чиқиш вазифаси туради. Бинобарин, вояга етмаганлар ҳуқуқбузарликларини олинди олиш муаммосига дуч келадиганларнинг ҳаммаси ана шу тадбирлар комплексини ўзлаштиришлари лозим.

Ҳодисаларнинг умумий боғлиқлиги ва уларнинг яхлитлиги тўғрисидаги тамойил тарбияга комплекс ёндашишнинг методологик асосидир. Вазифаларни тизимли ҳал қилиш энг самарали ёндашув эканлиги маълум. Фаолиятнинг ҳар қандай соҳасида асосий бўғинни ажрата олиш комплекс ёндашувнинг энг муҳим методологик асосидир. Педагогика тарбиянинг кўп омилли жиҳатларидан уч жиҳатни – ғоявий-сиёсий, меҳнат ва ахлоқий тарбияни етакси омил сифатида ажратиб кўрсатади. Тарбия омилларининг ўзаро алоқаси ва янада ривожланиши ҳозирги шароитда ҳал қилувчи аҳамиятга молик бўлиб, тарбиянинг бошқа томонларининг ҳам такомиллашувига кўмаклашади. Зеро, “Комплекс ёндашув юксакроқ тарбиявий наф келтиради, тарбиявий жараёни оптималлаштиради, бир вақтнинг ўзида кўплаб вазифаларни ҳал этиш, биргина тарбиявий таъсирнинг ўзидан кенг кўламда натижаларга эга бўлиш имконини беради”.²

Тарбияга комплекс ёндашув ривожланган инсоният ҳамжамияти табиатига, ҳар тарафлама камол топган шахсни шакллантириш жараёнида ҳал этилаётган вазифаларнинг моҳиятига жуда мосдир.

Комплекс ёндашув – бу тарбия амалиётини такомиллаштиришнинг ва миллий тарбиянинг ҳозирги босқичига мос воситадир, ҳар томонлама камол топган шахсни шакллантириш соҳасидаги фаолиятнинг, жамият турмуш тарзи меъёр ва тамойилларини қарор топтиришнинг методологик базасидир.

Хуллас, комплекс ёндашиш тарбияни оптималлаштириш усули бўлиб майдонга чиқади. Ҳар қандай

² Ю.К.Бабанский, Г.А.Победносцев. Комплексный подход к воспитанию школьников. – М.: 1998. – С. 10.

тизим каби комплекс ёндашиш уни ташкил этган элементларнинг бирлигини тақозо қилади. Бу биринчидан, тарбиявий таъсирмақсадлари ва йўналишларининг бирлиги; иккинчидан, ижтимоий турмушнинг техникавий-иқтисодий, ташкилий, мафкуравий ва бошқа омилларини ҳисобга олиш; учинчидан, тарбиянинг барча воситалари ишини режалаштириш ва мувофиқлаштиришни яхшилаш; тўртинчидан, турли бегона жамоаларнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бутун аҳолига тарбиявий таъсир кўрсатиш; бешинчидан, тарбиявий куч-ғайратнинг натижадорлигини доимий равишда амалда текшириб туриш, ана шу асосда тарбия жараёнининг ўзини илмий методлардан фойдаланган ҳолда тузатиб бориш демакдир.

REFERENCES

1. В.Н.Кудрявцев. Социалистический аспект преступления. Вопросы с преступностью. вып. М.: 1973, -С.7.
2. Ю.К.Бабанский, Г.А.Победносцев. Комплексный подход к воспитанию школьников. –М.: 1998. -С.5.
3. З.Исмаилова. Тарбиявий ишлар методикаси. Дарслик, -Т.: Истиқлол. 2003.
4. Р.А.Мавлонова, О.Т.Тўраев, О.Хасанбоева ва б. Педагогика. –Т.: Ўқитувчи. 1998.
5. Ж.Ғ.Йўлдошев, Ж.Фозилов, Р.Султонов, Ҳ.Саидов. Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. –Т.: 2000.

